

TRANSPARENTNOST KRIVIČNOG POSTUPKA I MEDIJI -NAČELO, GRANICE I IZAZOVI-

Olga Tešović*

U radu je dat osvrt na sadržinu načela javnosti u krivičnom postupku i njegovoj posebnoj relaciji sa postupanjem medija. Autorka u radu analizira pozitivne propise iz ove oblasti, kao i međunarodne standarde i uporednu praksu kada je u pitanju objavljivanje u medijima u krivičnim postupcima. Poseban osvrt je dat pitanju da li je moguće u doba senzacionalističkog izveštavanja u medijima utvrditi gde su granice, a kako bi se ostvarila u svom neokrñjenom vidu pretpostavka nevinosti u krivičnom postupku. Takodje je u relaciji sa transparentnošću krivičnog postupka analiziran i položaj maloletnika u ovim postupcima. Cilj rada je da se opisanom analizom ukaže na značaj ostvarenja načela javnosti u krivičnim postupcima kroz potpuno i pravilno medijsko izveštavanje, ali da se prezentuju i izazovi sa kojima se ovo načelo svakodnevno suočava i ukaže na neophodnost ostvarenja ravnoteže između principa otvorene pravde i granica medijskog izveštavanja kako druga fundamentalna načela krivičnog postupka ne bi bila narušena.

KLJUČNE REČI: *krivični postupak, načelo javnosti, mediji, izveštavanje, pretpostavka nevinosti, zaštita maloletnika.*

1. NAČELO JAVNOSTI U KRIVIČNOM POSTUPKU

Načelo javnosti u krivičnom postupku osigurava da postupak bude otvoren za javnost, omogućavajući transparentnost i nadzor nad pravosudnim institucijama. Ova praksa snažno doprinosi jačanju poverenja građana u pravosudni sistem. Međutim, granice javnosti su važne kako bi se zaštitili interesi stranaka, neophodna privatnost i očuvanje pravičnosti postupka.

Kao osnovno načelo Zakonika o krivičnom postupku Republike Srbije (u daljem tekstu ZKP), načelo javnosti je predviđeno članom 362. navedenog zakonika.

* Doktor pravnih nauka, naučni saradnik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu.
E-mail: otolgates@gmail.com.

Ono se odnosi na to da glavni pretres treba da bude javan, odnosno da se javnost u potpunosti upozna sa postupkom i odlukama koje se u tom postupku donose.

Prema tom načelu, glavni pretres u krivičnom postupku treba da bude javan, osim u slučajevima kada je zakonikom predviđeno drugačije. Odmah potom su članom 363. ZKP predviđeni izuzeci od tog načela, tako da od otvaranja zasedanja, pa do završetka glavnog pretresa, veće može, po službenoj dužnosti ili na predlog stranke ili branioca, ali uvek nakon njihovog izjašnjenja, isključiti javnost za ceo glavni pretres ili za jedan njegov deo, ako je to potrebno radi zaštite interesa nacionalne bezbednosti, javnog reda i morala, interesa maloletnika ili privatnosti učesnika u postupku.

Javnost se inače ostvaruje mogućnošću prisustva zainteresovanih strana, medija i građana na glavnom pretresu, kao i pristupom informacijama o samom postupku. Javnost postupka ima svoju ulogu u afirmaciji vladavine prava, sprečavanju zloupotreba i osiguravanju pravičnosti i objektivnosti postupka. Omogućava se na taj način praćenje rada sudova i ocena zakonitosti postupanja i odlučivanja. Takođe, javnost postupka ima i svoju kontrolnu funkciju, jer sudije i ostali učesnici postupka znaju da će njihove odluke biti podložne javnoj diskusiji.

Transparentnost krivičnog postupka je važan princip u pravosuđu koji osigurava pravično suđenje i javno poverenje u pravosudni sistem. U današnjem digitalnom dobu, mediji igraju ključnu ulogu u informisanju javnosti o krivičnim slučajevima. Međutim, u vezi sa postupanjem medija postoji potreba za odgovarajućim pravnim okvirom koji će balansirati pravo na javnost sa drugim pravima, kao što su privatnost i pretpostavka nevinosti.

Treba reći da su kršenja pretpostavke nevinosti, nažalost, postala do te mere uobičajena u našem javnom prostoru da se mediji i javnost ne ustežu da vrše pritisak na sudove da donesu osuđujuću presudu i u situacijama kada sudovi nisu ubeđeni u postojanje krivice na strani okrivljenog. U slučaju da sud poklekne pred pritiskom javnosti i donese presudu koja se očekuje može se govoriti o tzv. „kompromisnim presudama“ (Ignatović, 2015: 170). Još burniju reakciju javnosti izaziva situacija kada neko lice koje je u medijima unapred proglašeno krivim nakon sprovedenog krivičnog postupka bude pravosnažno oslobođeno. Iako je javno mnjenje ubeđeno u krivicu određenog lica, ta „presuda“ je manjkava, jer nema sudsku potvrdu. Isključiva odgovornost za oslobađanje „krivca“ pada skoro uvek na sudije, pri čemu se pojedini mediji ne ustručavaju da na vrlo grub i beskrupulozan način iznesu svoje mišljenje o razlozima za donošenje oslobađajuće presude (Ilić, 2017: 203 i 204).

Kritički osvrt na medijsko izveštavanje o aktuelnim krivičnim postupcima i problem poštovanja pretpostavke nevinosti otvara pitanje granica slobode medijskog izražavanja. Naime, nema sumnje da je uloga medija u informisanju javnosti o stanju kriminaliteta u društvu važna i da se u tom smislu medijima mora omogućiti

slobodan pristup informacijama, ali neophodnost efikasnog sprovođenja krivičnog postupka i potreba zaštite određenih prava u vezi s tim podrazumeva i odmereno iznošenje informacija u javnost (Ilić, 2017: 205).

2. PRAVNA REGULATIVA I MEĐUNARODNI STANDARDI U RELACIJI IZMEĐU MEDIJA I KRIVIČNOG POSTUPKA

Mediji su most između pravosuđa i javnosti, jer omogućavaju širokom auditorijumu da prati postupak suđenja, razume proces i pravne aspekte predmeta. Izveštavanje medija o krivičnim postupcima osigurava odgovornost nosilaca pravde, sprečava korupciju i zloupotrebu ovlašćenja, te obezbeđuje pravično suđenje. Mediji pružaju platformu za dijalog, diskusiju i analizu pravnih pitanja, što doprinosi demokratskim procesima.

Dakle, mediji igraju značajnu ulogu kada je u pitanju informisanje javnosti o krivičnim slučajevima, ali istovremeno snose odgovornost za poštovanje etičkih standarda. Senzacionalističko izveštavanje može narušiti pravičnost i ugled postupka, kao i integritet aktera. Važno je postaviti granice senzacionalizma kako bi se očuvala objektivnost izveštavanja i poštovanje prava zaštite privatnosti, kao i pretpostavke nevinosti.

U modernim demokratskim društvima, pretpostavka nevinosti predstavlja jedno od najvažnijih jemstava koje pripada licima protiv kojih su nadležni organi preduzeli određene radnje zbog postojanja sumnje da su učinili krivična dela. Pretpostavka nevinosti, odnosno pravo lica da se smatra nevinim za krivično delo dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda, predstavlja element pravne sigurnosti i zagarantovano je Ustavom Republike Srbije (član 34. stav 3) i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (član 6. stav 2).

S druge strane, kada govorimo o pravu na privatnost, ono nije eksplicitno prepoznato u Ustavu Republike Srbije, ali nekoliko članova Ustava garantuje prava koja proističu iz prava na privatnost kao što su pravo na nepovredivost stana (član 40. Ustava), pravo na tajnost pisama i drugih sredstava komuniciranja (član 41. Ustava) i zaštita podataka o ličnosti (član 42. Ustava). Prema mišljenju Venecijanske komisije, iako se ovim članovima pokrivaju različiti aspekti prava na privatnost, nema izričitog i opšteg jemstva za poštovanje privatnog i porodičnog života, kako je garantovano članom 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Kleut & Mišljenović, 2016: 7).

S druge strane, članom 46. Ustava RS jemči se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje. Član 50. Ustava RS garantuje slobodu medija. Ovaj član navodi da

u Srbiji nema cenzure i da nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanje propagiranja rata ili podstrekavanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Konačno, član 51. Ustava RS garantuje pravo na obaveštenost i predviđa da svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obaveštavan o pitanjima od javnog značaja i da su sredstva javnog obaveštavanja dužna da to pravo poštuju.

Dakle, iz citiranih ustavnih odredbi proizlazi da su pravo privatnosti pojedinaca, kao i pretpostavka nevinosti zaštićeni po slovu Ustava, dok su mediji istovremeno slobodni i ne podležu cenzuri, što de facto može dovesti do slučaja da se zaštitom navedenih prava pojedinca krše prava medija zagarantovana Ustavom. Takođe, sprečavanje medija u obavljanju svoje osnovne delatnosti s ciljem zaštite prava privatnosti i pretpostavke nevinosti može voditi ka uskraćivanju slobode mišljenja i izražavanja, ali i kršenju prava građana na obaveštenost i primanje informacija. Međutim, prava pojedinca kao što su pravo privatnosti, zaštita pretpostavke nevinosti i pravo na obaveštenost, sa jedne strane, i sloboda medija sa druge, ne moraju uvek biti u sukobu (Kleut & Mišljenović, 2016: 8).

Jedan od načina da se potencijalni sukob pomenutih prava izbegne naveden je u članu 46. stav 2 Ustava RS kojim se predviđa mogućnost ograničenja slobode izražavanja zakonom, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala, demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Takodje, način rešavanja mogućeg sukoba između prava privatnosti i slobode izražavanja može se ilustrovati primerima iz bogate prakse Evropskog suda za ljudska prava, a zasnovane na primeni članova 8. i 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Naime, sud je u svojoj praksi nastojao da razvije kriterijume za balansiranje prava na poštovanje privatnog života i slobodu izražavanja. Osnovni stav je da mediji i drugi, kao što su blogeri, imaju pravo da izveštavaju o sudskim postupcima koji su u toku. Kao što je Veliko veće utvrdilo u predmetu *Axel Springer protiv Nemačke* (predstavka br.39954/08): “Nezamislivo je da ne može biti nikakve prethodne ili istovremene diskusije o predmetu suđenja, bilo u specijalizovanim časopisima ili u štampi generalno ili u široj javnosti. Ne samo da mediji imaju zadatak da saopštavaju takve informacije i ideje; javnost takođe ima pravo da ih prima” (Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku, 2019-2022: “Sloboda izražavanja i sloboda medija – priručnik”, 168).

Ipak, mogu se postaviti ograničenja na izveštavanje o poverljivim materijalima iz postupka kako bi se zaštitili autoritet i nepristrasnost pravosuđa, delotvornost krivične istrage, pravo optuženog na pretpostavku nevinosti i zaštitu njegovog

privatnog života. U svojoj presudi iz 2016. godine, u predmetu *Bedat protiv Švajcarske* (predstavka br.56925/08), Veliko veće je kristalno jasno pretočilo svoju prethodnu sudsku praksu o ovom pitanju u principe kojima treba da se rukovode nacionalni sudovi u svojim odlukama: (1) Da li je informacija pribavljena zakonitim ili nezakonitim sredstvima (iako čak i u slučaju da informacija nije nezakonito pribavljena, novinari i dalje moraju voditi računa o njenoj potencijalno poverljivoj prirodi); (2) Sadržaj izveštavanja o kome je reč, a pogotovo da li ima, ili nema, senzacionalistički ton; (3) Da li izveštavanje doprinosi debati o pitanju o javnog interesa (javnost ima legitimni interes u obezbeđivanju i dostupnosti informacija o krivičnim postupcima); (4) Da li postoji realni rizik da će izveštavanje uticati na ishod postupka; (5) Mera u kojoj izveštavanje krši pravo na privatni život osobe o kojoj se izveštava (na primer, da li se otkrivaju osetljive lične informacije, kao što su medicinski podaci); (6) Srazmernost izrečene kazne: priroda i težina izrečenih kazni treba da se uzme u obzir i nijedna kazna ne treba da bude tolika da predstavlja oblik cenzure čija je namera da se štampa obeshrabri da izražava kritike (*Ibid.*).

Neka od najvažnijih pitanja vezanih za kršenje pretpostavke nevinosti u medijima, tiču se (ne) dozvoljenih izvora informacija, načina njihovog pribavljanja kao i njihove istinitosti, odnosno pouzdanosti. Iako je Evropski sud za ljudska prava u slučaju *Goodwin v. the United Kingdom* (predstavka br. 17488/90) potvrdio pravo novinara da sačuva tajnost izvora informacije koju je preneo, Preporuka R(2000)7 Komiteta ministara Saveta Evrope (Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to Member States on the right of journalists not to disclose their sources of information)¹ u određenim situacijama dozvoljava mogućnost otkrivanja novinarskog izvora samo ako se na ubedljiv način može utvrditi da: 1) ne postoje razumne mere koje su alternativa otkrivanju ili su ih iscrpela lica ili organi vlasti koji traže njihovo otkrivanje, i 2) legitimni interes za otkrivanje očigledno odnosi prevagu nad javnim interesom za otkrivanje imajući na umu: a) da je dokazano postojanje višeg interesa kad je reč o neophodnosti otkrivanja, b) da su okolnosti dovoljno značajne i ozbiljne prirode, c) da se neophodnost otkrivanja informacije smatra odgovorom na neodložnu društvenu potrebu i d) da zemlje članice uživaju izvesnu slobodu u procenjivanju te potrebe, ali je ta sloboda podložna kontroli Evropskog suda za ljudska prava (Kolaković Bojović, 2012: 560).

Praksa Evropskog suda nesumnjivo ukazuje na značaj uspostavljanja balansa u zaštiti slobode medijskog izražavanja i pretpostavke nevinosti. Međutim, u nekim odlukama uočavaju se nešto drugačije tendencije. Naime, u pojedinim slučajevima, Evropski sud je dao prednost slobodi izražavanja bez obzira na eventualnu povredu pretpostavke nevinosti. U osnovi pravo iz član 6. stav 2 Evropske konvencije ponekad se tumači fleksibilnije u cilju veće zaštite prava iz čl. 10. Takav zaključak bi

¹ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e2fd2, 23.9.2023.

se mogao izvesti na osnovu odluke Veća u slučaju *Bédat v. Switzerland* (predstavka br. 56925/08).

Predmet se odnosi na novinara koji je kažnjen sa 4.000 švajcarskih franaka zbog objavljivanja dokumenata uprkos poverljivosti sudske istrage u krivičnom postupku. Evropski sud za ljudska prava je utvrdio da vlada Švajcarske nije ustanovila kako je otkrivanje ove vrste poverljivih informacija moglo da ima negativan uticaj na pravo optuženog na pretpostavku nevinosti i na ishod suđenja. Istaknuto je i da je optuženi na osnovu švajcarskog prava imao pravni lek koji nije iskoristio, iako je na taj način mogao da zahteva naknadu štete za povredu svog ugleda, a na njemu je prevashodno obaveza da preduzme radnju za osiguranje poštovanja svog privatnog života. Evropski sud za ljudska prava jentakode konstatovao da javnost generalno ima legitiman interes da bude informisana o krivičnim postupcima. Međutim, svako čiji zadatak je sloboda informisanja, uključujući novinare, preuzima „dužnosti i odgovornosti“, čiji delokrug zavisi od konkretne situacije i korišćenih tehničkih sredstava. Evropski sud je ponovio da se sloboda izražavanja ne primenjuje samo na „informacije“ ili „ideje“ koje se povoljno prihvataju ili se smatraju neuvredljivim ili indiferentnim, već takode na one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju. To su zahtevi pluralizma, tolerancije i širokih shvatanja, bez kojih nema „demokratskog društva“. Na osnovu toga je zaključio da je kazna koja je izrečena nesrazmerna cilju kome se težilo, jer osuda podnosioca predstavke nije ispunila zahtev „nužne društvene potrebe“. Iako su razlozi za osudu bili „relevantni“, nisu bili dovoljni da opravdaju takvo mešanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja iz čega sledi da je povređen čl. 10. Evropske konvencije (Ilić, 2017: 357 i 358).

Kada je u pitanju odnos slobode izražavanja iz čl. 10. Evropske konvencije i prava na zaštitu privatnosti iz čl. 8, treba pomenuti slučaj *Casuneanu v. Romania* (predstavka br. 22018/10), u kome je Evropski sud dao prednost poštovanju prava na privatnost podnosioca predstavke. Naime, podnosilac predstavke se, pozivajući se na čl. 8, žalio da su u štampu „procureli“ delovi iz dosijea tužilaštva, naročito transkripti telefonskih razgovora koji su snimljeni u toku zvanične operacije prisluškivanja. Načelni stav Evropskog suda za ljudska prava je da države imaju obavezu da predvide mehanizme koji bi onemogućili objavljivanje poverljivih i tajnih informacija, a takode je ukazano da principijelno postoji jednakost prava na poštovanje privatnog života i prava na slobodu izražavanja čime se ostvaruje svrha Evropske konvencije, što znači da oba uživaju jednaku zaštitu koja se mora uravnotežiti kada su ta prava suprotstavljena. U konkretnom slučaju je nebitno što se radilo o slučaju korupcije u koju su umešani visoki funkcioneri, a koji je izazivao veliku pažnju javnosti. Saglasno tome, curenje privatnih informacija iz krivičnog spisa u štampu može se smatrati mešanjem u pravo podnosioca predstavke na zaštitu privatnosti, te s obzirom da nije bilo opravdanja za tako nešto Evropski sud je utvrdio da je povređeno pravo podnosioca predstavke na poštovanje privatnog

života. To znači da država nije obezbedila sigurno čuvanje informacija u svom posedu, niti je ponudila podnosiocu predstavke bilo kakvo sredstvo obeštećenja kada je došlo do njihovog otkrivanja (Ilić, 2017: 360 i 361).

Kada je u pitanju sam pravni sistem Evropske unije, Uputstvo 2016/343/EU o jačanju određenih vidova pretpostavke nevinosti i prava na učešće na raspravi u krivičnom postupku obuhvatilo je mnoga načela navedena u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava. Uputstvom se utvrđuju minimalna pravila, države članice su slobodne da pruže veći stepen zaštite od propisane, a dužne su da preduzmu neophodne mere kako bi osigurale da osumnjičeno ili optuženo lice ne bude predstavljeno kao krivo u izjavama javnih organa ili sudskim odlukama osim onih kojima se utvrđuje krivica lica. Posebno ovde se otvara pitanja i odnosa javnih organa i medija i na koji način mediji prenose izjave o osumnjičenima i okrivljenima, odnosno da li u svojom prenosima narušavaju pretpostavku nevinosti (Matić Bošković, 2022: 190).

Za sveobuhvatno razumevanje složenosti odnosa prava na privatnost i prava na pretpostavku nevinosti, sa jedne strane, i slobode štampe i slobode izražavanja, sa druge strane, važno je ukazati i na koncept javnog interesa u medijima, koji je uređen 2014. godine usvajanjem Zakona o javnom informisanju i medijima. Ovaj zakon kao javni interes u oblasti javnog informisanja prepoznaje, između ostalog, istinito, nepristrasno, pravovremeno i potpuno informisanje svih građana Republike Srbije (član 15. stav 1). U tom smislu, potrebno je razdvojiti ono što „zanima javnost” od onoga što je „u javnom interesu”. Medijska izveštavanja kojima se krše prava na privatnost i pretpostavku nevinosti ponekad zaista mogu biti zanimljiva čitaocima, ali je važno imati u vidu da ona štete ostvarivanju i zaštiti javnog interesa u medijima (Kleut & Mišljenović, 2016: 9).²

Zaštita prava privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima regulisana je i podzakonskim aktom - Pravilnikom o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga, u čl. 28. i 29.³, a takodje je i u okviru Kodeksa novinara Srbije predviđena dužnost novinara da poštuje pravilo pretpostavke nevinosti, tj. da ne proglasi nikoga krivim do izricanja presude (glava IV, član 3.), kao i obaveza

² Zakon o javnom informisanju i medijima u članu 73. vrlo precizno definiše obavezu medija da štite pretpostavku nevinosti, propisujući da se u cilju zaštite ljudskog dostojanstva, kao i nezavisnosti, ugleda i nepristrasnosti suda ili drugog nadležnog organa, niko u mediju ne sme označiti učiniocem kažnjivog dela, odnosno oglasiti krivim ili odgovornim pre pravnosnažnosti odluke suda. Dalje, član 74. jasno definiše uslove za objavljivanje informacija u vezi sa krivičnim postupkom, navodeći da se informacije iz krivičnog postupka koji je u toku mogu objaviti ako su iznete na glavnom pretresu, odnosno ako su pribavljene ili ako su mogle biti dobijene od organa javne vlasti na osnovu zakona kojim se uređuje pristup informacijama od javnog značaja. Konačno, članovi 79-81. jemče zaštitu od objavljivanja informacija iz privatnog života, dok se u članu 82. navode uslovi pod kojima se takve informacije izuzetno mogu objaviti bez pristanka lica, a to je kada u konkretnom slučaju interes javnosti da se upozna sa informacijom preteže u odnosu na interes da se spreči objavljivanje.

³ Posebno je naglašeno da pružalac medijske usluge je dužan da poštuje pretpostavku nevinosti, bez obzira na to da li tu pretpostavku poštuje drugi medij čiju informaciju prenosi.

poštovanja privatnosti (glava VII, članovi 1-4).

Dakle, iz navedene pravne regulative i međunarodnih standarda u ovoj oblasti proizlazi zaljučak da su mediji izuzetno važni u čuvanju transparentnosti krivičnog postupka, ali evidentno je da postoje i brojni izazovi i ograničenja s kojima se suočavaju. Oni se mogu svesti na sledeće:

- a) *Ograničen pristup informacijama*: U nekim slučajevima, pravosudni organi mogu ograničiti pristup određenim informacijama, kako bi zaštitili interese pravde, privatnost stranaka, ili kako bi izbegli uticaj na svedoke. Ovo ograničenje može predstavljati izazov za medije u pružanju potpune slike krivičnog postupka.
- b) *Sensacionalizam i pristrasnost*: Mediji su suočeni s pritiskom da privuku publiku i povećaju tiraže, što može dovesti do senzacionalističkog izveštavanja ili pristrasnosti. Ovakav pristup može štetiti objektivnosti i integritetu postupka, a takođe može uticati na javno mnjenje i pravilnu evaluaciju dokaza.
- c) *Privatnost i pretpostavka nevinosti*: Transparentnost krivičnog postupka može dovesti do povrede privatnosti okrivljenog ili svedoka. Mediji moraju stoga pažljivo balansirati između prava na privatnost i važnosti informisanja javnosti, posebno poštujući pretpostavku nevinosti.
- d) *Kompromitacija istrage*: Preuranjenim ili nepreciznim izveštavanjem, mediji mogu ometati istragu i uticati na ishod postupka. Ovo je posebno izraženo kod visokopofilnih slučajeva koji su pod velikom pažnjom javnosti.

Posebno je pitanje kada se radi o krivičnom postupku prema maloletnicima koji zahteva poseban tretman u pogledu transparentnosti, s obzirom da je u tim postupcima javnost po pravilu isključena. U tim slučajevima je naročito potrebno uskladiti načelo javnosti sa zaštitom ličnih podataka i prava maloletnika, tako da sve mere opreza moraju biti preduzete kako bi se izbeglo stigmatizovanje i oštećenje interesa maloletnih okrivljenih. S tim u vezi, u članu 55. Zakona o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica izričito je propisano da se bez dozvole suda ne sme objaviti tok krivičnog postupka prema maloletniku, ni odluka donesena u tom postupku, a da se objaviti može samo onaj deo postupka, odnosno samo onaj deo odluke za koji postoji odobrenje, ali u tom slučaju ne smeju se navesti ime maloletnika i drugi podaci na osnovu kojih bi se moglo zaključiti o kom je maloletniku reč.

U Kodeksu novinara date su posebne smernice (glava VII, član 4) kada je u pitanju izveštavanje o identitetu maloletnika kada je novinar obavezan da osigura da dete ne bude ugroženo ili izloženo riziku zbog objavljivanja njegovog imena, fotografije ili snimka sa njegovim likom, kućom, zajednicom u kojoj živi ili prepoznatljivom okolinom. Naime, navodi se da predstavnici državnih i javnih

institucija koje se bave zaštitom dece ponekad nisu svesni uticaja medija i načina njihovog rada, te podaci koje zbog toga pružaju novinarima često podrazumevaju otkrivanje identiteta maloletnika. Međutim, novinar u toj situaciji ne sme da zloupotrebi dobronamernost ili neznanje predstavnika državnih i javnih institucija koje se bave zaštitom dece. Informacije dobijene od lekara, socijalnih radnika, vaspitača itd, a koje direktno ili indirektno upućuju na identitet maloletnika, ne smeju da budu objavljene.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Transparentnost krivičnog postupka i uloga medija su kompleksna pitanja koja zahtevaju pažljivo balansiranje između prava na informisanje i zaštite privatnosti. Regulativni okviri i etički standardi moraju biti uspostavljeni kako bi se obezbedio pravičan i objektivan pristup izveštavanju o krivičnim postupcima. Zajednički napor svih relevantnih aktera, uključujući pravosudni sistem, medije i društvo u celini, ključni su za postizanje adekvatne ravnoteže u ovoj oblasti.

Kako bi se unapredila transparentnost krivičnog postupka i doprinelo poštovanju prava i integriteta učesnika u postupku, postoji nekoliko smernica koje bi trebalo usvojiti radi ostvarenja ravnoteže između principa otvorene pravde i granica medijskog izveštavanja kako druga fundamentalna načela krivičnog postupka ne bi bila narušena:

a) *Etički kodeksi za novinare*: Neophodno je da novinari pridržavaju visokih novinarskih standarda, uključujući objektivnost, tačnost izveštavanja i poštovanje etičkih principa. Kodeksi ponašanja mogu im pomoći da se suoče s izazovima i ograničenjima transparentnosti. Odličan je primer Kodeksa novinara Srbije, ali je neophodno da se njegove odredbe u realnosti poštuju u striktnom smislu i da se od strane strukovnih udruženja novinara kontroliše njegova primena, kao i da se u okviru pojedinih medijskih kuća donose posebni etički kodeksi koji bi bili obavezujući za sve zaposlene u medijskom prostoru.

b) *Edukacija novinara i pravosudnih organa*: Novinari i pravosudni organi trebaju imati priliku da se upoznaju sa procesima rada jednih i drugih. Razumevanje perspektiva i potreba obe strane može unaprediti saradnju i osigurati objektivnost i integritet izveštavanja. Jedno skorašnje istraživanje NUNS-a⁴ pokazalo je da se u radu novinari suočavaju sa velikim brojem barijera u dobijanju odgovarajućih podataka, jer postoji nepoverenje između predstavnika pravosudnih organa i novinara. Novinari su konstatovali i da postoji nedovoljna obučenost portparola

⁴ <https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/novinari-smatraju-da-je-sudstvo-zatvoreno-sudije-da-su-novinari-neobuceni/>, 22.9.2023.

u pravosudnim organima, koji bi trebalo da budu ključni izvor informacija za medije. Otuda se novinari često u izveštavanju okreću drugim izvorima podataka kao što su advokati, samostalni eksperti i drugi medijski izvori, a koji pružaju samo ograničene mogućnosti za objektivno izveštavanje.

Zaključak navedenog istraživanja jeste da je percepcija novinara da pravosudne institucije i sudije ne ulažu trud u unapređenje saradnje sa medijima i novinarima, jer su često nedostupni za novinare. Ujedno, procedura za dobijanje sudskih odluka je spora. Redakcije najčešće nemaju novinare koji su specijalizovani isključivo za praćenje rada sudova i tužilaštava. Opterećenje novinara drugim poslovima u većoj ili manjoj meri onemogućava ih da redovno prate suđenja i tako na najneposredniji način dolaze do željenih informacija. Veličina sudnice često ne omogućava prisustvo svim novinarima koji žele da prate suđenje i novinari smatraju da su male sudnice bile izgovor sudijama da im se onemogući pristup u suđenjima. Ujedno, zanemarljiv je broj novinara koji su prošli obuku o proceduralnom znanju za pravilno izveštavanje o svim fazama krivičnog postupka.

c) *Dijalog i saradnja*: Mediji i pravosudni organi trebaju više komunicirati i sarađivati kako bi zajedno identifikovali izazove i unapredili transparentnost krivičnog postupka. Redovni sastanci, konferencije i obuke mogu biti korisni u tom smislu.

Jedan od odličnih primera iz regiona jeste stvaranje Sudsko-medijskog saveta u Severnoj Makedoniji koje objedinjuje sudije i novinare i podstiče diskusiju o pitanjima od zajedničkog interesa, u cilju daljeg jačanja transparentnosti pravosuđa i omogućavanja javnosti pristupa informacijama o sudskim predmetima.⁵ Takav jedan model bi mogao da se primeni i u našoj zemlji u cilju kvalitetnijeg ostvarenja načela javnosti u krivičnim postupcima kroz potpuno i pravilno medijsko izveštavanje. Formiranjem jednog takvog tipa medijsko-pravosudnog saveta koje telo bi podjednako okupljalo i sudije, i novinare, preko strukovnih udruženja, obezbedilo bi se adekvatno pružanje informacija od strane sudova i time omogućilo pravovremeno i potpuno informisanje javnosti, ali isto tako sprečilo senzacionalističko izveštavanje.

Naime, stručnost, integritet i etičnost su odlike kako dobrog novinara, tako i dobrog sudije. Ove vrline se moraju ne samo pravilno usvojiti i razviti, već i kontinuirano unapređivati, pa bi u tom cilju pomenuti savet predlagao, kreirao i sprovodio zajedničke obuke novinara i sudija.

⁵ <https://sudskomediumski.mk/#>, 23.9.2023. Njegov cilj je unapređenje odnosa između medija i sudova u Severnoj Makedoniji u oblasti otvorene komunikacije, snimanja i praćenja suđenja, javnog pristupa sudskim i relevantnim informacijama, kao i pronalaženje mehanizama za sprečavanje dezinformacija.

LITERATURA

1. Ignatović, Đ. (2015) *Krimonologija*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
2. Ilić, A. (2017) *Mediji i kriminalitet - kriminološki aspekti*, doktorska disertacija, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
3. Kolaković Bojović, M. (2012) „Mediji i prepostavka nevinosti”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, br. 61, 555-569.
4. Kleut, J. & Mišljenović, U. (2016) *Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima*, Beograd: Patrneri za demokratske promene Srbija.
5. Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku /2019-2022/: “*Sloboda izražavanja i sloboda medija – priručnik*”, Savet Evrope.
6. Matic Bošković, M. (2022) *Krivično procesno pravo EU*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Pravni propisi

1. Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, broj 98/2006 i 115/2021.
2. Zakonik o krivičnom postupku, *Službeni glasnik RS*, broj 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - odluka US i 62/2021 - odluka US.
3. Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica, *Službeni glasnik RS*, broj 85/2005.
4. Zakon o javnom informisanju i medijima, *Službeni glasnik RS*, broj 83/2014, 58/2015.
5. Pravilnik o zaštiti ljudskih prava u oblasti pružanja medijskih usluga, *Službeni glasnik RS*, broj 55/15.
6. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Zakon o ratifikaciji konvencije, *Službeni list SCG - Međunarodni ugovori*, broj 9/2003, 5/2005 i *Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori*, broj 12/2010).
7. Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to Member States on the right of journalists not to disclose their sources of information, dostupno na https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805e2fd2, 23.9.2023.

Internet izvori

1. <https://www.cenzolovka.rs/drzava-i-mediji/novinari-smatraju-da-je-sudstvo-zatvoreno-sudije-da-su-novinari-neobuceni/> 22.9.2023.
2. Kodeks novinara Srbije, dostupno na https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinara_Srbije.pdf, 23.9.2023. <https://sudskomediumski.mk/#>, 23.9.2023.

TRANSPARENCY OF CRIMINAL PROCEEDINGS AND THE MEDIA -PRINCIPLE, LIMITS AND CHALLENGES-

The paper provides an overview of the content of the principle of publicity in criminal proceedings and its special relationship with the media's behavior. In her work, the author analyzes positive regulations in this area, as well as international standards and comparative practice when it comes to publishing in the media in criminal proceedings. A special review was given to whether it is possible in the age of sensationalist reporting in the media to determine where the boundaries are, and how the presumption of innocence in criminal proceedings would be realized in its untainted form. The position of minors in these proceedings was also analyzed in relation to the transparency of criminal proceedings. The aim of the paper is to use the described analysis to point out the importance of realizing the principle of publicity in criminal proceedings through full and proper media reporting, but also to present the challenges that this principle faces every day and to point out the necessity of achieving a balance between the principle of open justice and the limits of media reporting, so that other fundamental principles of criminal procedure would not be violated.

KEYWORDS: *criminal procedure - principle of publicity - media - reporting - presumption of innocence - protection of minors.*